

EVALUATION ON PHOTOSHOOTS TAKEN FOR TURKEY'S BEAUTY CONTEST IN 1929

Bülent Ümit Erutku^{1*}

* Dr. Öğretim Üyesi / Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi / Fotoğraf Bölümü

Abstract

In this study the photographers contracted by the newspaper with the photos of the candidates attended to the beauty contest in 1929 for the first time in our country and their portraits were reviewed. The photographers who were contracted by the newspaper is the focus of this study and thus the newspaper from that year was reviewed. Both information and photographs about this contest were collected and analyzed and information about the photography studio was amongst the research. The photographers work was grouped and reviewed based on lighting style, composition and background criteria. The newspaper first suggested Foto Weinberger but because of his busy schedule Foto Ferit İbrahim, Foto Femina, Foto Febus, Foto Kanzler, Sébah and Joailler were later suggested. Located in Beyoğlu, these photography studios were the country's finest and most important studios with photographers who were renowned for photographing the Sultan and royalty during the last period of the Ottoman Empire and Atatürk and his governors during the first years of the new Republic of Turkey. This study, with the thought of being important for our country's photographic history, is concentrated on the composition method and image analysis of the photoshoots of the photographers that are contracted with the newspaper. The reviews of the photos taken for the Turkey's first beauty contest were not found in literature.

Keywords: Photo Français, Photo Kanzler, Photo Sébah & Joailler, Photo Febüs, Photo Ferit İbrahim.

1929 YILI TÜRKİYE GÜZELLİK MÜSABAKASI İÇİN ÇEKİLEN FOTOĞRAFLAR ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMELER

Özet

Bu çalışmada ülkemizde ilk kez 1929 yılında yapılmış olan güzellik yarışmasına katılan adayların fotoğraflarını çeken gazetenin anlaşmalı olduğu fotoğrafçılar ve çektikleri portreler irdelenmiştir. Bunun için; Cumhuriyet Gazetesi'nin 1929 yılı taranmıştır. Yarışma ile ilgili bilgiler ve fotoğraflar derlenmiştir. Fotoğrafların çekimlerini yapan fotoğrafhaneler hakkında bilgiler toplanmıştır. Fotoğrafçıların çektikleri fotoğraflar gruplandırılarak aydınlatma tarzı, kompozisyon ve fon kriterleri bakımından değerlendirilmiştir. Gazete ilk başta fotoğraf çekimi için anlaşmalı olduğu Foto Weinberger'i (Foto Français) adres göstermiş ancak sonradan yoğunluk gerekçesiyle Foto Ferit İbrahim, Foto Femina, Foto Febüs, Foto Kanzler, Sébah & Joailler'ı çekim için başvurulabileceğini açıklamıştır. Bu fotoğrafhanelerin hepsi İstanbul'da Beyoğlu'ndadır. Bu isimler ülkemizin en önemli fotoğrafhanelerdir. Fotoğrafçıların çoğu Osmanlı'nın son döneminde padişahı ve saray erkânı'nı, Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Atatürk ve devlet kademesinin portre fotoğraflarını çekmişlerdir. Bu çalışmada, ülkemiz fotoğraf tarihi açısından da bu yarışmanın önemli olduğu düşüncesiyle, fotoğraflarını çeken gazete ile anlaşmalı fotoğrafçıların yapmış oldukları çekimler, kompozisyon yöntemi ile imaj analizi bağlamında incelenmiştir. Türkiye'nin ilk güzellik müsabakasında adayların başvurusu için çekilen fotoğraflar üzerinden değerlendirmelere belirtilen bağlamda literatürde rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Foto Français, Foto Kanzler, Sébah & Joailler, Foto Febüs, Foto Ferit İbrahim

1.Giriş

1920'lerin ikinci yarısı emperyalist devletlerin saldırılarından zaferle dirilen devletimizin; bireyde, ailede ve toplumda devrimsel dönüşümler yaptığı dönemdir. Batılı anlamda gündelik hayatın düzenlenmesi kapsamında 1925'te Avrupa takvimi ve saat sistemine, 1928'de ise köklü bir değişiklik olarak Latin harflerine geçilmiştir (Berkes, 2005: 548). Hemen ardından Latin harfleriyle yazılmış nüfus cüzdanları kullanılmaya başlanmış, ülkenin ilk radyosunun *tecrübe neşriyatı* 1929'da yapılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nin aynı yılın 1

¹ Sorumlu Yazar email: berutku@marmara.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.804964

Temmuz gününde haber şöyledir: Ankara ile İstanbul arasında görüşme sağlayan telefon, halkın kullanımına açılmıştır; Ankara'ya telefon etmek isteyen ücretini ödeyip sıra bekleyecektir.

Ülkemizde bu gelişmeler olurken ABD'de borsa çöker. Dünya'yı etkileyen bu ekonomik koşullardan ülkemiz en sert şekilde etkilenmiştir. Osmanlı'nın borçlarının ödenme yılı iken sadece tarıma dayalı ekonomiyi ayakta tutmak için sıkı ekonomik tedbirler alınmıştır. Bunlara rağmen Türkiye gerçekleştirdiği yaşamsal değişimleri devam ettirmiştir (Acar, 2017: 409).

Yoksullaşmanın yaşandığı bu yıllarda, büyük bir savaşın ardından zaferle çıkan Türk ulusu Cumhuriyetin kurulum heyecanı ile birlikte umutla geleceğe yüzünü çevirmiştir. Zorluklar, yokluklar umutları karartmamış, yaşamın her aşamasında devrimsel değişiklikleri yaşamıştır bu tarihlerde. Gündelik hayata dair bir örnek, o zamanın değişimiyle, fotoğrafhanelerdir. Önceleri İstanbul'da yoğunlukta olan fotoğrafhaneler Anadolu'ya yayılmıştır. "Cumhuriyetin ilanı ile gelen nüfus kağıdı, pasaport ve resmi evraklara fotoğraf konması zorunluluğu, istemeyen bir kısım halkın da, bu fotoğrafhanelere sürekli bir bağlantı kurmasını gerektirmiş" tir (Gümrükçü, 1997: 1).

Yine de fotoğrafhanelerin ülke genelinde yoğunluğu İstanbul'da Beyoğlu (eski adıyla Pera) olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu sırasında 1850'de yerleşik olarak ilk fotoğrafhaneye açan Rum asıllı Vasil Kargopulos'dur. Onun peşi sıra gayrimüslim fotoğrafçıların çoğu da İstanbul Beyoğlu'nda açmıştır (Gümrükçü, 2004: 2).

Ülkemizde sanatsal bağlamda tam anlamıyla fotoğraf üretimi yapılmadığı, yaygın olmadığı bu yıllarda, Alman Zanaatkarlar Odası'nın 1929 yılında Stuttgart'ta düzenlediği *Film ve Fotoğraf Sergisi* o zamana kadar alışılmadık bakış yönleri, açıları ile avangard yaklaşımları barındırmıştı. Sergiye katılanlar Amerikalı, Avrupalı ve Rus fotoğraf sanatının en önemli isimleridir (Bracegirdle, 2015: 223). Aynı yıl, *Ankara Fotoğrafçılar Cemiyeti* kurulur (Ak, 2001: 99). Sanat kaygısıyla üretim heyecanı yaşayanların kurdukları cemiyetler yavaş yavaş oluşmaya başlar.

Toplumda kadının sosyal statüsü, anneliği, eğitimi ve fiziksel görünümü yeni bir anlam kazanmaya başlar ve kadın, toplumda kendine bir yer bulma çabası içerisine girer" (Çakır, 2019: 273). Dönemin ressamı modern Türk kadını resmederler. Minderde oturan oryantalist kadın yerini açık alanda şık ve modern giysiler içinde ya da iç mekânda eylem içindeki kadına bırakır. Örneğin; Çallı'nın *Balkonda Oturan Kadınları*, *Dikiş Diken Kadın'ı*, *Oturan Kadın'ı* gibi (Ergönül ve Koca, 2017: 772). Cumhuriyetin bu erken döneminde yapılan resimler için değerlendirme "ideal bir kadın" şeklindedir. "Devlet eliyle kadın kimliğinin dönüşümü üzerinden bir modernleşme olgusu kurgulanmış ve rejim için ideal 'yeni kadın' oluşturulmak istenmiştir" (Ergönül ve Koca, 2017: 781).

Sanat yoluyla yapılmaya çalışılan basın yoluyla da yapılmıştır. Bu bağlamda hükümet, dolayısıyla basın, *güzel bir nesil yaratma* konusunda beden ve yüz güzelliğine önem vererek; güçlü ve sağlıklı nesiller doğuracak, yetiştirecek kadınlar yaratmak çabasıyla (Yellice, 2018: 348). Bu bağlamda ilk defa Cumhuriyet Gazetesi ülke genelinde bir güzellik yarışması düzenlemiştir. Her ne kadar farklı eleştiriler gelse de Batı ile siyasi, ekonomik ve kültürel bağlar kurma bağlamında da bu yarışma önemli görülmüştür.

Bu çalışmada, ülkemiz fotoğraf tarihi açısından bu yarışmanın önemli olduğu düşüncesiyle, o dönem içinde adayların fotoğraflarını çeken gazete ile anlaşmalı fotoğrafçıların yapmış oldukları çekimler teknik açıdan sorgulanacaktır.

2.Yöntem

Bu çalışmada ülkemizde ilk defa yapılan güzellik yarışmasını organize eden Cumhuriyet Gazetesi'nin 1929, 1930, 1931, 1932 ve 1933 yıllarına ait sayılar taranmıştır. Yarışma ile ilgili bilgiler ve fotoğraflar derlenmiştir. Fotoğrafların çekimlerini yapan gazetenin anlaşmalı olduğu fotoğrafçı ve stüdyoları hakkında bilgiler toplanmıştır. Adayların fotoğraflarını çeken gazete ile anlaşmalı fotoğrafçıların yapmış oldukları çekimler, kompozisyon yöntemi ile imaj analizi bağlamında incelenmiştir.

3.Bulgular ve Yorum

Türkiye'nin *En güzel kadını kimdir?* başlığı ile ilk kez 6 Şubat 1929 yılında Türkiye'nin ilk güzellik müsabakası Cumhuriyet gazetesi'nde duyurulur. Her namuslu Türk kızının yarışmaya katılabileceği ve ırk, din, mezhep farkı aranmayacağı bildirilir (Cumhuriyet, 11.2.1929: 1). Türkiye'nin Dünya'ya kendini her alanda tanıtmaya çalıştığı bu yarışmanın bu bağlamda fayda sağlayacağı yazılır (Cumhuriyet, 12.2.1929: 3).

Yarışmaya katılacak adayların fotoğraflarını Beyoğlu'nda, Weinberg'te çekebilecekleri ve bunun bedelinin gazete tarafından karşılanacağı duyurulur (Cumhuriyet, 14.2.1929: 1).

Bati'daki müsabakalarda hakem heyetlerinin edebiyat ve güzel sanatlarla uğraşan erkeklerden oluştuğu, pek ala kadın güzelliğinden anlayabileceklerini, dolayısıyla halk oylamasının ardından son jürinin bu alanlarda hem kadınlardan hem de erkeklerden olacağı açıklanır (Cumhuriyet, 18.2.1929: 1).

Gazete 19.2.1929 tarihinde "Yunanlılar yapıyor biz neden yapmayalım" başlığını atıp ardından "Bütün dünya milletlerinin iştirak ettikleri böyle beynelmîel bir müsabakaya biz neden iştirak etmeyelim. Medeniyet itibariyle onlardan geri miyiz?" ifadeleri ile durumu milli bir mesele haline getirir (Cumhuriyet, 19.2.1929: 1). Ardından da yarışmaya katılan ülkelerin adayları gazetenin ilk sayfalarında örnek olarak yayınlanır.

20.2.1929 tarihli haberde; Terkos Kumpanyasının suları kesmesi neticesinde fotoğrafçının (Weinberg) camları yıkayamaması nedeniyle başvuru süresi uzatılmıştır. Fakat daha sonraki tarihlerde birçok kez katılım tarihi ertelenmiştir (Cumhuriyet, 20.2.1929: 1).

Şubat ayı boyunca her gün güzellik yarışmalarına katılanların fotoğraflarından ilk sayfada örnekler verilerek, diğer ülkelerin bu yarışmaya katıldığı ve ülkemizin tanıtımı için yarışmanın önemi anlatılır.

İlerleyen tarihlerde, Weinberg'in yanı sıra gazetenin kendi fotoğrafhanesinde de fotoğraf *çıkartılabileceği* ifade edilmiştir; ancak yayınlanan aday fotoğraflarından anlaşılacağı üzere Weinberg ve daha sonra listeye ilave edilen fotoğraf stüdyoları tercih edilmiştir (Cumhuriyet, 3.3.1929: 1).

Yarışma için gönderilen fotoğrafların büyük çoğunluğunun baskıya uygun olmadığı, sepya tonlu kağıtlara basıldığı, bazılarının çok silik bazılarının da koyu olduğu belirtilir. O tarihteki Weinberg ve sonradan listedeki diğer fotoğraf salonlarının fotoğraf kalitesi ortada olduğundan; bu fotoğrafların Anadolu'dan gönderilen fotoğraflar olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü gazetenin anlaşmalı salonlarında ücretsiz çekim yapılabileceği gibi kendi imkanlarıyla da fotoğraf gönderilmesi mümkün idi (Cumhuriyet, 25.3.1929: 1). Takip eden günlerde gönderilecek fotoğrafların teknik anlamda nasıl olması gerektiği yazar; "siyah kağıda basılmış olmalı, ne çok siyah, ne de çok açık renkte olmamalı, başlar büyükçe çıkarılmalıdır" (Cumhuriyet, 31.3.1929: 1).

2.4.1929 tarihinde sadece Weinberg'de olan fotoğraf çekim işi yetişmediği için Foto Ferit İbrahim, Foto Febüs, Sébah & Joailler ve Kanzler stüdyoları eklenir (Cumhuriyet, 2.4.1929: 1).

1929 yılının Mart ayının yedisinde okuyucuların ön eleme için seçim yapması istenmekte, yayınlanan fotoğrafların saklanması ve belirlenen güzelin bildirilmesi istenmektedir. Başvuran 125 adayın fotoğrafı gazetede yayınlanmıştır.

Halk oylamasının ardından seçilen adaylar, jürinin değerlendirilmesinden geçirilir ve 3.9.1929'da Feriha Tevfik kraliçe ilan edilir; İkinci Semiha Nihat Hanım ve üçüncü Matmazel Araksi olur. Kraliçe, Avrupa ve Amerika'daki yarışmaya organizasyon sorunları nedeniyle katılamaz ancak ertesi yıl Amerika'da yarışmaya katılır ve derece alamaz. Ancak sonradan kabul etmeyeceği Hollywood film teklifleri alır. Tevfik, ülkemizde kısa süre sinema ve tiyatro oyunculuğu yapar (Kahraman, 2015:1).

3.1. Başvuru için çekim yapan fotoğrafçı ve fotoğraf stüdyoları

Gazete ilk başta fotoğraf çekimi için anlaşmalı olduğu Foto Weinberger (Foto Français)'i adres göstermiş ancak sonradan yoğunluk gerekçesiyle 2.4.1929 tarihinde Foto Ferit İbrahim, Foto Femina, Foto Febüs, Foto Kanzler, Sébah & Joailler'e çekim için başvurulabileceğini açıklamıştır. Bu fotoğrafhanelerin hepsi İstanbul'da Beyoğlu'ndadır ve ülkemizin en önemli isimlerindedir.

3.1.1. Foto Weinberg (Foto Français)

Foto Weinberg'in sahibi, 1887 Macaristan doğumlu Jean Weinberg'dir. 1921-1935 yıllarında Türkiye'de bulunmuş ve Atatürk'ün fotoğrafçısı olarak tanınmıştır. 1920'lerin ilk yarısında İstanbul Beyoğlu 150 numara'da Foto Français'i açmıştır (Arslan, 2020: 151).

Weinberg, Fransız Akademisi'nden mezundur ve fotoğrafhanenin etiketinin üzerinde Fotoğraf 1'de görüldüğü üzere *Artistik Fotoğraf* ibaresini kullanmıştır. Türkiye fotoğrafında önemli bir isim olan Othmar Pferschy'de İstanbul'a geldiğinde Weinberg'in fotoğrafhanesinde 1926-1931 yılları arasında çalışmıştır (Özends, 2017: 5).

Fotoğraf 1. Photo Français'e Ait Etiket.

<https://www.pingudumuzayede.com/urun/1681428/etiker-jean-weinberg>. Erişim tarihi: 4.4.2020.

Jean Weinberg, 1927 yılında yapılan İzmir Sergisinde birinci olarak altın madalya almıştır (Cumhuriyet Kitap Eki, 2017: 18). Yanında çalıştığı Othmar'da onun gibi sanat etkinliklerine katılmıştır. Bunlardan biri de 1932 yılında Roma'da düzenlenen Uluslararası Fotoğraf Sanatı Biennial'idir (Schiller, 2020: 1).

Atatürk'ün ve Cumhuriyetin o yıllarında ileri gelenlerin ve icraatların fotoğraflarından oluşan *Gazinin Eseri* adlı bir albüm yapmıştır. Cumhuriyet gazetesinde albümün tanıtımı şöyledir:

"...İstiklal harbinin, Türk inkılabının en güzel hatıra ve vesikalarını bu eserde görürüz. Yeni Türkiye'yi garbe tanıtmak için bugüne kadar ihmal ettiğimiz propaganda neşriyatına bundan sonra ehemmiyet verilecek olursa M. Jean Weinberg'in bu albümünü dolduran vesikalardan pek çok istifade edilebilir. Hem fotoğraf san'ati, hem de propaganda noktai nazarında kat kat değeri olan ve gazinin eserini güzel şekilde tesbit eden bu eserden dolayı Foto Franse sahibini bir kere daha tebrik etmek fazla olmaz" (Cumhuriyet, 5.3.1933: 4). Bu tarihten dört ay sonra Weinberg, kendi ismiyle bir ilan verir. İlanı göre; Weinberg söz konusu albümün 500 fotoğraftan oluştuğunu, Türk vatandaşlarının istifade edebilmeleri için yarı yarıya indirim yaptığını, 75 kuruşa indirdiğini beyan eder (Cumhuriyet, 13.7.1933: 4). Weinberg tanıtım albümünü tek başına satmaya çalışmışken; Foto Français'de bir süre teknisyen olarak çalışmış olan Othmar, daha sonraki yıllarda Vedat Nedim Tör'ün öncülüğü ile *Matbuat Umum Müdürlüğü Fotoğraf Uzmanı* olarak Türkiye'nin tanıtımında kullanılacak fotoğrafları yıllarca çekmiştir (Tör, 2010: 25). 1936 Yılında yüzden fazla fotoğrafın yer aldığı albümün ismi ise *Fotoğraflarla Türkiye*'dir.

İstanbul'un ilk Latin harflerle olan telefon rehberini de dört dilde Weinberg çıkarmıştır (Cumhuriyet Kitap Eki, 2017: 18).

1932 yılında yürürlüğe giren, Türkiye'de sanat ve hizmetlerin sadece Türk vatandaşları tarafından yapılabileceğine dair kanunun ardından Mısır'a gider (Özandes, 2017: 9). Türkiye'den ayrıldığı tarihe kadar belli aralıklarla gazeteye verdiği reklam ilanlardan agrandisman ve eski fotoğrafların canlandırılması (renklendirme) işlemlerini yapmanın yanı sıra Atatürk dahil (reklamdaki ifadeyle) *Türkiye'nin bilimum ricali âliye'nin* portre fotoğraflarını satar (Cumhuriyet, 9.10.1932: 4). Bu gelir elde etme yönteminin kendi tekelinde olduğunu düşünmüş olmalı ki Weinberg, 1931 yılında Babıali'deki bir kırtasiye'nin Atatürk'ün ve devlet adamlarının kartpostallarını bastığı için mülkiyet davası açmış fakat dava aleyhine sonuçlanmıştır (Cumhuriyet, 16.9.1931: 5).

Arslan, *Fotoğrafçı Jean Weinberg Hakkında Yeni Bulgular* başlıklı makalesinde Weinberg'in Türkiye'de bulunduğu sıralarda fotoğrafçı kimliğinin yanı sıra bilinmeyen bir başka yönünden söz eder. Makalesinde 2017'de basılan Romanya Ordusu Arşivi Bülteninde yazılan makaleyi kaynak göstererek onun Sovyetler Birliği adına çalışmış ikili bir ajan olduğunu belirtir ve yazının devamında bu savı güçlendiren bilgilere yer verir (Arslan, 2020).

Böylesi bir durumun varlığıyla beraber Weinberg, Türkiye'nin ilk fotoğraf kadrosunda yer alıp, değerli fotoğraflar geride bırakmıştır.

3.1.2. Foto Ferit

Ferit İbrahim, mülkiyeden mezun olduktan sonra hukuk eğitimini tamamlayıp doktorasını yapmıştır. O zamanki adıyla Şura-i Devlet yani Danıştay üyeliği görevinden ayrılıp fotoğraf tutkusuna yönelmiştir. Meşrutiyet döneminin ilk Türk Foto muhabiri olarak mesleğe başlayan İbrahim, Servet-i Fünûn, Resimli Kitap gibi dönemin yerli birçok dergi ve gazetesinde çalışmıştır. Fotoğrafları dış basında da kullanılmıştır. İlk fotoğrafhanesini 1914 yılında İstanbul Büyük Postane karşısında açmış, sonra da 1919 yılında Fotoğraf 2'de görülen Beyoğlu'ndaki yeni yerine taşınarak o bölgedeki ilk Türk fotoğrafçı olmuştur (Ak, 2001: 36). Beyoğlu'ndaki fotoğrafhanesini 1925 yılında Çankaya'nın fotoğrafçısı olarak Ankara'ya gittiği için geçici olarak kapatmış, sonradan tekrar faaliyete geçirmiştir (Toros, 2000: 20). Hukuk eğitimi almasına rağmen sanata yatkın olan Ferit İbrahim, Hoca Ali Rıza Bey'den resim dersleri alarak tablolar yapmıştır. Onun sanata yatkınlığı resimle sınırlı kalmamış, musiki merakı sayesinde *Zöhre-i Musiki Cemiyeti*'ni kurmuş, ardından *Şark Musiki Cemiyeti*'nin kuruluşunda da yer almıştır. Ferit İbrahim fotoğrafçılığının yanı sıra Atatürk'ün kimi gezilerinin filmlerini de çekmiştir (Toros, 2000: 21).

Fotoğraf 2. Foto Ferit Fotoğrafhanesi.

<https://i.pinimg.com/originals/f1/80/06/f180060a28920d10fabdb50ec24a3827.jpg>. Erişim tarihi: 4.4.2020.

3.1.3. Foto Febüs

Foto Febüs'ün sahibi Bogos Tarkulyan'dır. Önceleri Abdullah Biraderlerin stüdyosunda çalışmıştır. Febüs Efendi olarak anılan Tarkulyan, stüdyosunu Beyoğlu'nda 1890 yılında açmıştır (Özendes, 2001: 2).

23 yıl II. Abdülhamit'e fotoğrafçılık yapmıştır (Ak, 2001: 30). V. Mehmet Reşat döneminde de hanedanın ve yabancı misafirlerin fotoğraflarını çekmek için görevlendirilmiştir. Onun çektiği Atatürk fotoğrafları da banknotlara basılmıştır (Sözcü, 2016: 1).

Portre fotoğraflarıyla tanınan Tarkulyan; döneminde sepya tonlu baskılar yapılırken, o, fotoğraflara verdiği pastel tonlarla da tanınmıştır (Özendes, 2001: 2).

Bogos Tarkulyan, fotoğrafçılığının yanı sıra ressamlığı ile de bilinir. II. Abdülhamid'in renklendirdiği fotoğraflarını beğenmesi neticesinde *saray fotoğrafçısı* olmuştur (Germaner ve İnankur, 2002: 69).

Dönemin teknik şartlarını gösteren bir örnek Fotoğraf 3'de yer almaktadır; Foto Febüs fotoğrafhanesinde portre çekimi sırasında yansıtıcılardan da yararlanıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 3. Foto Febüs fotoğrafhanesi.

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/114051>, Engin Özendes Koleksiyonu. Erişim tarihi: 15.4.2020

3.1.4. Foto Kanzler

Deleon, Jules Kanzler'in İstanbul'da tanınan bir Beyaz Rus olduğunu yazar. Odessa'da Güzel Sanatlar eğitimini 1905 yılında bitirip iki yıl ardından kişisel ilk sergisini Paris'te açmıştır. 1910 yılında İstanbul'a resim sergisi için gelen Kanzler, Rusya'ya dönüşünden sonra devrim nedeniyle tekrar İstanbul'a gelmiştir. Bu gelişinde Beyoğlu'nda fotoğrafhanesini açar (Deleon, 1996: 66). 1927 yılında yayınlanmış *Ruskiye na Bosfore* (Boğaziçi'nde Yaşayan Ruslar) adlı kitapta İstanbul'daki Rusları anlatırken Kanzler'den, fotoğraf sanatçısı ve fotoğraf salonu sahibi olarak bahsedilmiştir (Deleon, 1996: 163). Kanzler, Anadolu Ajansı tarafından Ankara'ya çağırılmış, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere devlet erkani'nin fotoğraflarını çekmiştir (Deleon, 1996: 66).

Ak, İstanbul'a gelen fotoğrafçı Beyaz Rusların Beyoğlu'na etkisini anlatırken Kanzleri'de anarak işlerindeki özgün teknik ve yaratıcılıktan söz eder (Ak, 2001: 102). İlerleyen yıllarda Kanzler, *İzzet Kaya Kanzler* adını alır ve yaptığı işi kartvizitine *Foto Artist Ressam* olarak yazar (Ak, 2001: 102).

Dönemin fotoğrafhanelerinde kullanılan makinelere bir örnek Fotoğraf 4'de görülmektedir. Bu makine Kanzler fotoğrafhanesinde kullanılmış olan stüdyo tipi fotoğraf makinesidir.

Fotoğraf 4. Kanzler Fotoğrafhanesinde Kullanılmış Bir Makine.

Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi Sergi Kataloğu (1998). İstanbul: YKY.

3.1.5. Foto Femina

Bu yazı kapsamında hakkında en az bilgiye ulaşılan ressam, fotoğrafçı Vahan Boşnakyan ve dolayısıyla Foto Femina'dır.

Boşnakyan Efendi'nin Paris Güzel Sanatlar Okulu'ndan mezun olduğunu 1930 yılında Cumhuriyet Gazetesine verdiği ilandan anlıyoruz. İlanda, Boşnakyan'nın talebe kabul ettiği ve müracaatların Foto Femina İstiklal caddesi 397 numaraya yapılması istenmektedir (Cumhuriyet, 22.2.1930: 4).

Vahan Boşnakyan, 1929 yılında İtalya'da Floransa şehrinde uluslararası resim sergisine katılmış ve altın madalya almıştır. Bir yıl sonra Cumhuriyet gazetesinde bu konu hakkında bilgi verilmiş ve kendisi yazıda tebrik edilmiştir (Cumhuriyet, 23.5.1930: 1).

10.5.1929 Cumhuriyet Gazetesi'nde güzellik yarışması kapsamında ilk defa Foto Femina'nın çekmiş olduğu bir fotoğraf yayınlanır. Foto Femina gazete hesabına fotoğraf çekmiyor olmasına rağmen (ilk başlarda) gönderdiği fotoğraflar beğenilir ve "Foto Feminan'nın san'atkar müdürü Boşnakyan efendiye bu muvaffakiyetli resimlerle müsabakamıza muavenet ettiği için teşekkür ederiz" yazılır (Cumhuriyet, 10.5.1929: 1).

3.1.6. Sébah & Joaillier

1857 yılında Pascal Sébah, Beyoğlu'nda *El Chark* ismiyle fotoğrafhanesini açar . 1873 yılında ise Viyana'daki uluslararası sergi için Osmanlı'nın tanıtım albümünün fotoğraflarını çekmiştir (Özendes, 1995:

112). 1870 ve 1878 Paris, Viyana ve Philadelphia sergilerinde madalyalar almış ve saraya, ülkeye katkıları nedeniyle Osmani ve Mecidî nişanları verilmiştir (Özendes, 1995: 112).

1888 yılında ise Policarpe Joaillier ile ortak olur ve işletmenin ismi *Sébah & Joaillier* olarak kullanılmaya başlanır (Özendes, 2004: 2). Fotoğrafhane'nin fotoğraflarının arkasında Fotoğraf 5'de görüldüğü üzere logo ve alınan nişanlarına yer verilmiştir. 1900 yılına kadar devam eden ortaklığın ardından Policarpe Joaillier, Fransa'ya döner. Onun gidişinden sekiz yıl sonra Pascal Sébah, fotoğrafhanesini Agop İskender ve Perpinyani'ye devreder. Fotoğrafhanenin ismini aynen kullanmaya devam eden ikili, 1914 yılında ayrılır ve fotoğrafhane'yi işletmeye Agop İskender devam eder. 1934 yılına kadar çalışmaya devam eden Agop İskender fotoğrafhaneyi oğlu İskender'e ve İsmail İnşel'e bırakır (Özendes, 1995: 134). Özendes'in bu bilgileri ışığında 1929 yılı güzellik yarışması için fotoğrafların Sébah & Joaillier fotoğrafhanesi ismi kullanılarak Agop İskender tarafından çekildiği çıkarımı yapılabilir.

Fotoğraf 5. Sébah & Joaillier Fotoğrafhanesi Logosu.

Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi Sergi Kataloğu (1998). İstanbul: YKY.

Sébah & Joaillier fotoğrafhanesi, fotoğraf tarihimize bıraktıkları fotoğraflarla hem oryantizm adına hem de dönemi tanıma adına çok önemlidir. Koçu, İstanbul'daki fotoğrafhaneleri anlatırken Sébah & Joaillier fotoğrafhanesini, hem İstanbul esnafını hem de İstanbul'un manzaralarını çekip *İstanbul Hatırası* olarak sattıkları için turizm bağlamında ilk akla gelenlerden biri olarak bahseder (Koçu, 1974: 5825).

Sébah'ın çektiği fotoğraflar aynı zamanda ünlü ressam Osman Hamdi Bey gibi resimlerinin pek çoğunda kullanılmıştır; bunlardan en bilinen tablosu *Kaplumbağa Terbiyecisi*'dir (Özendes, 2004: 2).

Bölük, Germaner'den yaptığı alıntıda; Ernest Mamboury'nin uzun yıllar İstanbul için itinalı olarak hazırladığı *Constantinople Guide Touristique* adlı rehberinde de Sébah & Joaillier fotoğrafhanesinde fotoğraflardan sanatsal portre tablolar yapıldığını belirtir (Bölük, 2010: 116).

3.2. Yaptıkları çekimler ve teknik değerlendirme

Gazetede yayınlanmış fotoğrafların fotoğrafçı ismi bazı tarihlerde belirtilmemiştir. Burada yayınlanan toplam 125 fotoğraf arasından gazetenin anlaşmalı olduğu fotoğrafçıların işlerinden beşer adet örnek rastgele seçilmiştir. Fotoğrafçıların çektikleri yayınlanan fotoğraflar eşit sayıda olmadığı için Foto Febüs ve Sébah & Joaillier'e ait ikişer fotoğraf bulunmaktadır.

3.2.1. Foto Kanzler'den seçilen örnek fotoğrafların teknik değerlendirmesi

Genel aydınlatmaya ilave olarak Fotoğraf 6 ve 7'de görüldüğü üzere saç ışığı vardır. İki fotoğrafta (Fotoğraf 6-10) loop aydınlatmaya yakın aydınlatma kullanılmıştır. Biri koyu, ikisi orta diğer ikisi ise aydınlık fonda çekilmiştir. İki model doğrudan objektife bakmıştır. İki fotoğraf fotoğrafçının göz seviyesinin altında, üçü ise aynı seviyede çekilmiştir. Dört model başı aşağı eğik poz verdirilmiştir. Üç fotoğrafta yüzün yanak ve ense kısmı daha az aydınlatılarak aydınlatma farkı yaratılmıştır. Bir modelin vücudu cepheden çekilirken diğer dört adayın fotoğrafında vücutlar 1/3 oranında poz verdirilmiştir. Vücudu cepheden çekilen modelin başı ise profile yakın şekilde durmaktadır.

Fot 6. Foto Kanzler. **Fot 7.** Foto Kanzler. **Fot 8.** Foto Kanzler. **Fot 9.** Foto Kanzler. **Fot 10.** Foto Kanzler.

Cumhuriyet Gazetesi 7.5.1929 C.G. 8.4.1929 C.G.15.4.1929 C.G.18.4.1929 C.G. 20.5.1929

3.2.2. Foto Weinberger'den seçilen örnek fotoğrafların teknik değerlendirmesi

Modellerde saç ışığı kullanılmamış, iki loop (Fotoğraf 11 ve 15) ve bir kelebek aydınlatma (Fotoğraf 12) tercih edilmiş. İki fotoğrafta ise modelin yüzünün iki yarısında aydınlatma farkı oluşturulmuştur. Modeller iki koyu, iki orta, bir açık ton fonda çekilmiştir. İki fotoğrafın fonu modelin arkasına denk gelen kısımdan kenarlara doğru koyulaşacak şekilde dairesel ve degrade şeklide aydınlatılmıştır. Örnek alınan beş fotoğrafta da çekim sırasında modeller objektife baktırılmamıştır. Modellerin üçü göz seviyesinin altında, ikisi ise fotoğrafçı ile aynı göz seviyesinde çekilmiştir. Dördünün başı aşağı eğik konumlandırılmış, biri gözleriyle yukarı baktırılırken diğer ikisi başlarıyla aynı yöne aşağıya bakar durumdadır. Bir modelin kadrajında yakın plan başı yer alırken, ikisi büst biri ise oturur şekilde çekilmiştir. Üçünün vücudu cepheden, ikisi ise 1/3 oranında döndürülerek poz verdirilmiştir.

Fot 11. Foto Weinberger. **Fot 12.** F. W. **Fot 13.** F.W. **Fot 14.** F.W. **Fot 15.** F.W.

Cumhuriyet Gazetesi. 17.5.1929 C.G. 19.5.1929 C.G. 22.4.1929 C.G. 24.3.1929 C.G. 29.3.1929

3.2.3. Foto Febüs'den seçilen örnek fotoğrafların teknik değerlendirmesi

Fotoğraf 16 ve Fotoğraf 17'de yüzün iki yanı arasında aydınlatma farkı oluşturulmuştur. Biri koyu fonda diğeri ise sağdan sola degrade geçişli orta tonlu fonda çekilmiştir. Modellerin biri büst diğeri ise ayakta belden kompozisyonu sınırlandırarak poz verdirilmiştir. İki modelde objektife baktırılmamıştır ve başları eğik poz verdirilmiştir. Birinin vücudu 1/3 oranında döndürülmüşken diğeri sırtı ve saç gösterilerek omuz üzerinden baktırılmıştır.

Foto 16. Foto Febüs.

Foto 17. Foto Febüs.

Cumhuriyet Gazetesi. 6.4.1929

C.G. 13.6.1929

3.2.4. Sébah & Joailler'den seçilen örnek fotoğrafların teknik değerlendirmesi

Fotoğraf 18'de çok belirgin şekilde, Fotoğraf 19'da ise; boyun gölgesinden anlaşılacağı üzere ışığın geldiği açı ve etkisiyle olduğu düşünülebilecek belli belirsiz bir kelebek aydınlatma kullanılmıştır. İki fotoğrafta da tercih edilen fon açık tonludur. İki modelde objektife baktırılmamıştır. Modellerin vücutlarına biri cephe 1/3 oranına yakın diğeri ise cepheden poz verilmiştir. İkisinin de başı hafif aşağı eğik tutulmuştur. Fotoğrafının çekim yüksekliği bir fotoğrafta modelin göz seviyesinin altında, diğeri ise üstündedir.

Fot 18. Sébah & Joailler.

Fot 19. Sébah & Joailler.

Cumhuriyet Gazetesi. 5.4.1929

C.G.5.6.1929

Foto Femina'dan seçilen örnek fotoğrafların teknik değerlendirmesi

Fotoğraf 20, 21, 22, 23 ve 24'te saç ışığı tercih edilmiştir. Fotoğraf 23'te genel aydınlatmaya ek olarak iki ters 45'ten aydınlanma sağlanmıştır. Bir modele cepheden poz verilmiş, üç modelin vücudu yan durdurularak omuz üstünde başları çevrilmiştir. Birine ise; yan durdurulup eğilmesi sağlanmış ve kolu da kadraja dahil edilerek başıyla beraber bir üçgen kompozisyon oluşturulmuştur. Modellerin üçü objektife baktırılırken, ikisi baktırılmamıştır. İki modeli göz hizasının üstünde bakış açısıyla çekerken üç modeli de objektifle aynı seviyede çekmiştir. İki modele başı eğik, üç modele ise başı yukarı şekilde poz verilmiştir.

Foto 20. Foto Femina. Foto 21. F. F. Foto 22. F. F. Foto 23. F.F. Foto 24. F.F.

C. G. 1.6.1929

C.G. 3.6.1929

C.G.12.6.1929

C.G.17.6.1929

C.G. 18.6.1929

Foto Ferit İbrahim'den seçilen örnek fotoğrafların teknik değerlendirmesi

Fotoğraf 25, 26, 28 ve 29'da genel aydınlanmaya ilave olarak ters 45'ten aydınlanma sağlanmıştır. Beş fotoğrafta da modellerin vücutları 1/3 şeklinde konumlandırılmıştır. Yapılan fonların biri koyudur ve degradedir; geri kalan dördü açık tonludur. Modellerin beşi de objektif seviyesinde çekilmiştir; hiçbirisi objektife baktırılmamıştır. Birinin başı eğik tutularak aşağı doğru baktırılmıştır.

Foto 25. Foto Ferit İbrahim. Foto 26. F. F. İ. Foto 27. F.F.İ. Foto 28. F.F.İ. Foto 29.F.F.İ.

C.G. 5.4.1929

C.G. 7.6.1929

C.G. 8.5.1929

C.G. 9.5.1929

C.G. 17.4.1929

Fotoğrafçıların yapmış olduğu çekimlerden rastgele seçilmiş 24 örnekte tercih edilmiş teknikler şu şekilde özetlenebilir: Portre aydınlatması olarak yedi fotoğrafta yüzün iki tarafı arasında aydınlatma farkı yaratılmıştır. Yedi fotoğrafta saç ışığı, beş fotoğrafta ise ters 45 aydınlatma kullanılmıştır. Fotoğrafların üçünde kelebek, dördünde ise loop aydınlatma vardır. 10 fotoğrafta degrade fon kullanılmıştır. On üç açık ve altı koyu fon tercih edilmiştir. On yedi fotoğrafta model fotoğrafçıya göre 1/3 yan pozisyonunda durdurulmuşken, altısı cepheden ve biri ise yandan çekilmiştir. Modellerin on dokuzu objektife baktırılmazken, beşi objektife doğru baktırılmıştır. On beş fotoğrafta modellerin başları aşağı doğru eğdirilmiş, üçü yukarı doğru baktırılırken altısının da başları dik tuturulmuştur. On beş çekimde modele göz seviyesinden, iki çekimde üst ve yedi çekimde ise alt seviyeden kadraj yapılmıştır.

4.Sonuç

Gazetenin baskı kalitesinin düşüklüğü yayınlanan fotoğrafların görüntü kalitesini düşürmüştür.

Fotoğrafçıların adaylara farklı aydınlatmalar ve duruşlar verdirerek ön elemelerde eşitlik ilkesine dair sorun teşkil edebileceği düşünülebilir.

Foto Kanzler ve Foto Weinberg loop aydınlatma; Sébah & Joailler ve Foto Weinberg kelebek aydınlatma kullanmışlardır. Bu fotoğrafçılar, fotoğrafhaneler o dönem içinde bu aydınlatmayı kullanan nadir isimlerdir.

Fotoğrafların yarısından fazlası açık fonda çekilmiştir. Fonların yarısı degrade aydınlanmıştır. Çoğunlukla tercih edilmiş olan açık fonun modelin yüzünün daha iyi algılanması amacıyla tasarlandığı düşünülebilir.

Fotoğrafçılar büyük bir çoğunlukla modellerini cepheden 1/3 oranında sağa ya da sola çevirerek çekmişlerdir. Bu tercih; hem fotoğrafın geneline hem de modelin yüzüne boyut kazandırmıştır. Modellere verdirdiği pozlarla en dinamik kadrajlar Foto Femina'nın fotoğraflarında olduğu söylenebilir.

Modellerin büyük çoğunluğu objektife bakmadığı sırada fotoğraf çekilmiştir. Bu durum kadın adaya masumiyet hissini yüklemek için tercih edilmiş olabilir.

Fotoğrafların yarısından fazlası göz seviyesinden çekilerek, modelin yüzünün daha iyi görülmesi sağlanmış ama aynı zamanda o dönemin istenen ruhu olan kadın erkek eşitliğini temsilini akla getirmektedir.

Bu fotoğrafçıların çoğu sanat eğitimi almışlardır. Çoğunluğu resim sanatıyla ilgilidir. Ortak özellikleri; çok yönlü, entelektüel ve üretken kişiler olduğudur. Resim ve fotoğraf yarışmalarına, sergilerine katılmışlardır. Ama aynı zamanda ticari olarak fotoğrafçılığa devam etmişlerdir.

Erken dönem fotoğraf tarihimizin ilk isimleri arasında olan bu fotoğrafçıların çoğu Osmanlı'nın son döneminde padişahı ve saray erkanını, Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Atatürk ve devlet kademesinin portre fotoğraflarını çekmişlerdir. Jean Weinberger (Foto Français), Jules Kanzler (Foto Kanzler), Sebah & Joailler, Bogos Tarkulyan (Foto Febüs) ve Ferit İbrahim (Foto Ferit İbrahim), Türkiye'nin fotoğraf tarihine özellikle portre alanında katkılar sağlamışlardır.

Cumhuriyet gazetesinin düzenlediği ülkemizin ilk güzellik yarışmasının adaylarının fotoğraflarını çeken beş fotoğrafçının biri hariç diğerleri gayrimüslimdir. Gazete ilerleyen yıllarda yarışmaya devam etmiş ve ilkinde sadece İstanbul Beyoğlu'ndaki bu azınlıktaki fotoğrafhaneler çekim yaparken sonradan hem İstanbul'un başka semtlerinden hem de Anadolu'dan yeni fotoğrafhaneler bu çekimlere katılmıştır. Bu yarışmalar üzerinden o dönemler de ayrıca incelenebilir.

Kaynakça

Acar, D. (2017). 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve İzmir'de Gündelik Yaşam. *Belgi Dergisi* , (13) , 408-428. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/35062/388918>.

Ak, S. A. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafı 1923-1960*, 1.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Anday, M. C. (1978, 13 Ocak). *Devlet ve Kültür. Cumhuriyet*. Erişim adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/>

Arslan, S. (2020). Fotoğrafçı Jean Weinberg Hakkında Yeni Bulgular. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), 149-160. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sinecine/issue/53644/%20704874>.

Berkes, N. (2005). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 7. Basım, İstanbul: YKY.

Bölük, G. (2010). *Başlangıcından Günümüze İstanbul'daki Fotoğrafhaneler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Bracegirdle, Anne. (2015). *Film ve Fotoğraf Sergisi Afişi 1929*. Ed. Juliet Hacking. *Fotoğrafın Tüm Öyküsü* (s. 223). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Ç, Gül. (2019). *Atatürk Döneminde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Deleon, J. (1996). *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, 2.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

En Güzel Türk Kızı Kimdir Acaba (1929, 14 Şubat). *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>

Ergönül, E, Koca, B. (2017). *Erken Cumhuriyet Dönemi Resimlerinde Kadın İmgesi: Modernleşme ve Milliyetçilik*. *Art-e Sanat Dergisi*, 10 (20), 761-786. DOI: 10.21602/sduarte.331487

Foto Femina Madalya ile Taltif Edildi (1930, 23 Mayıs). *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>

Foto Franse (1932, 9 Ekim). *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>

Fotoğraf Davası (1931, 16 Eylül). *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>

- Gazi'nin Eseri (1933, 13 Temmuz). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>
- Germaner S. ve İnankur Z. (2002). Oryantalistlerin İstanbul'u, 1.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Gönderilen Resimler Nasıl Olmalıdır (1929, 31 Mart). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>
- Gümrükçü, C. (1997). "Cumhuriyet dönemi fotoğrafçılığımızın gelişimi". Erişim adresi: <http://www.fotografya.gen.tr/issue-4/cengiz.html>,
- Güzel Resimlerinizi Gönderiniz (1929, 3 Mart). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>
- Güzellik Müsabakamız (1929, 10 Mayıs). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>
- Her Genç Kız Müsabakamıza İştirak Edebilir (1929, 11 Şubat). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>
- İşli, E.N. (2017, 9 Şubat). İstanbul'un ilk Latin Harfli Kent Rehberi. Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com/>
- Kahraman, C. (2015). İlk Güzellerimiz: Kaş, Göz; Gerisi Söz. Erişim adresi: <http://www.kolektomani.com/>.
- Koçu. R.E. (1974). İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 11. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Müسابakamız Umumi Bir Alaka Uyandırdı (1929, 12 Şubat). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com/>
- Müسابakaya İştirak Eden Hanım Kızların Resimlerine Dair Bir İzah (1929, 25 Mart). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com/>
- Özendes, E. (1995). Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1919, 2.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özendes, E. (2004). "İstanbul'un Fotoğrafçıları". Erişim adresi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/135256>.
- Özendes, E. (2017). Ankara'dan Yükselen Işık. Othmar Pferschy Fotoğrafları Sergi Albümü, 1.Basım, İstanbul: İstanbul Modern Sanat Vakfı.
- Paris Güzeli Sanatlar (1930, 22 Şubat). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>
- Paris'deki Müsabakaya Bulgaristan'da İştirak Etti (1929, 20 Şubat). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com/>
- Rehim Çıkarın Fotoğrafhaneleri Tezyit Ettik (1929, 2 Nisan). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com/>
- Schiller, N. (2020). "Othmar Pferschy and Jean Weinberg: A Tale of Two Photographers in the Near East". Erişim adresi: <http://www.photorientalist.org/exhibitions/a-tale-of-two-photographers/article/>.
- Toros, T. (2000). "İlk Türk Fotoğrafhanesi ve Ferit İbrahim". Erişim adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/5811/001582408010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Tör, V. N. (2010). Yıllar Böyle Geçti, 2.Basım, İstanbul: YKY.
- Türkiye'nin En Güzeli Kızı Kim (1929, 18 Şubat). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyetarsivi.com/tarihte/>
- Weinberg Tarafından Vücuda Getirilen Büyük Simalar ve Büyük Hadiseler Albümü (1933, 5 Mart). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com/>
- Yalçın, S. (2016, 3 Ocak). Sarayın Ermeni Fotoğrafçıları. Sözcü. Erişim adresi: <http://www.sozcu.com.tr/>

Yellice, G. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadınına Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934) . Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı, 16 (24) , 321-368. DOI: 10.17518/canakkalearastirmalari.419275

Yunanlılar Yapıyor Biz Neden Yapmayalım (1929, 19 Şubat). Cumhuriyet. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com/>